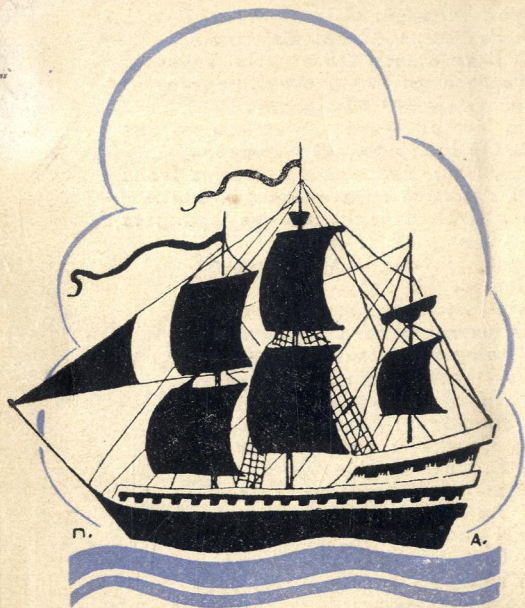

5202/110

А. ЛОТОЦЬКИЙ

МОМІ

ВІДКРИТТЯ
КАНАДИ

В-ВО СВІТ ДИТИНИ

КАТАЛОГ „ДИТОЧОЇ БІБЛІОТЕКИ“:

Сотиків:

45. Леся Верховинка: Стріча в лісі	40
46. В. Королів - Старий: Зустріч	60
47. Я. Вільшенко: Шведь Копитко	—
48. В. Королів - Старий: Підкладень	60
49. Роман Завадович: Серед Ангелів	80
50. Рицар Лесь	60
51. В. Королів - Старий: Лісове свято	50
52. Роман Завадович: Князь Марципан	60
53. Іванна Блажкевич: Діло в честь Тараса	40
54. Іван Гарбусевич: Український Вертеп	—
55. Францішек Вольф: При ватрі	30
56. Микита Магир: Пригоди лінивого котика	50
57. Галина Орлівна: Золотий черевичок	50
58. Р. Завадович: Казка про царевича Івана	80
59. Василь Атаманюк: Материна сльозинка	60
60. В. Королів - Старий: Вередлива принцеса	50
61. Микола Кокольський: Байки	40
62. П. Волобуїв: Мені 13-тий минуло...	40
63. Дід Модест: Дві казки	40
64. Вільгельм Буш: Дядькова пімста	25
65. М. Підгірянка: Зайчик і лисички	20
66. Антін Лотоцький: Покотигорошок	1.00
67. Микола Шугаєвський: Дід-Мороз	80
68. Вільгельм Буш: Бжолі	1.00
69. Антін Лотоцький: Японські казки	40
70. Василь Софронів: Свято Весни	90
71. Марія Загірна: Історія про Галю	50
72. Вільгельм Буш: Стрілець Тріска	25
73. Антін Лотоцький: Лицар Добриня	40
74. Борис Грінченко: Олеся	25
75. Зенон Горницький: Воробець - Молодець	20
76. Пантелеймон Куліш: Чумацькі діти	25
77. Микола Шугаєвський: Весела сопілка	70
78. Іванна Блажкевич: Мила книжечка	70
79. Вільгельм Буш: Хитрий Мехмет	30
80. О. Білоусенко: Лисичка - Сестричка	2.40
81. Марія Пеленська: Святий Миколэй	50
82. Вільгельм Буш: Діравий зуб	60
83. О. Білоусенко: Зайчик-Побігайчик	1.20
84. Іванна Блажкевич: Пушистий король	1.25
85. Дмитро Макогон: Святий Миколай	60
86. Авенір Коломиець: Тарасів день	50
87. Н. А. Соловєва - Несмєлова: У страху великі очі	50
88. Сидір Воробкевич: Безглуздів	1.00

23
10

◆ ДІТОЧА БІБЛІОТЕКА ◆

КНИЖЕЧКА: 110.

АНТІН ЛОТОЦЬКИЙ.

ВІДКРИТТЯ КАНАДИ

(За: Шарлем Гіоном).

Ілюстрації виконав: Петро Андрусів.

Л Ь В І В.
НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА: „СВІТ ДИТИНИ“

1 9 3 2.

5202/110

12.921

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

49(2)6-5u52-4

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00533946 (U)

Право передруків застережене.

Львівська державна
наукова бібліотека

№

3643

Друкарня Беднарського в аренді «Промислу Графічного».
Львів, Ринок 9. — Тел. 76-14.

В С Т У П.

Канада znana нашому народови. Багато наших людей, що мусіли шукати праці на чужині, найшло там пристановище. Дістали там землю й найшли в Канаді немов другу вітчину. Хвалять собі Канаду, хвалять тамошній лад. Багато вже там наших чисто українських громад як пр.: Тернопіль, Комарно, Січ, Україна і багато інших. Основателями цих місцевостей були українські переселенці. По містах виходить уже чимало наших часописів. Мають тамошні Українці свої церкви, монастирі, „Рідні Школи“, читальні, „Народні Доми“; мають по містах багато власних крамниць, банків та прочих установ.

Тамошній уряд хвалить Українців за трудящість та добру господарку. Багато Українців дістає нагороди за гарне ведення хліборобства.

Тому цікаво буде нам знати про те, хто перший відкрив Канаду.

Канада тепер належить до Англії. Та відкрив її не Англієць, а Француз. До Франції належала Канада аж до р. 1763. В цьому році стала Канада англійською кольонією.

Перший відкрив її Француз, Севастіян Кабо, ще в 1497 році, себто в пять літ по відкриттю Америки Колумбом. Та глибше в канадійську землю дістався щойно в 1540 році, другий Француз Яків Картіє, й саме про його відкриття тут оповідаємо.

Канада велика країна. Вона обіймає провінції: Онтеріо, Квібек, Новий Бруншвіг, Нову Шотландію, Манітобу, острови принца Едварда, Бритійську Колумбію, Саскечеван, Альберту й території Північно-західні та округ Юкон. Разом усього простору 9,659.400 квадр. кілометрів. Населення є там 9.329.680 голов, з цього є около 500.000 Українців.

Країна це дуже богата та добре наводнена, тому й родюча. Багато має лісів і мінеральних богацтв. Підсоння, правда, холодне, але зате дуже здорове.

Канада є тепер англійською домінією. Творить вона т. зв. Канадійський Союз зі спільним парламентом. Столицею є місто Отава. Англійського короля заступає там Генеральний Губернатор, що має до помочі одного тайного радника. Найбільшим і найкращим містом Канади є Вінніпег, що лежить у центрі Канади в провінції Манітоба. У Вінніпегу знаходяться усі централні українські установи.

Хто бажає більше довідатися про Канаду — тому поручаємо прочитати „Історію Канади“, яку написав З. Бичинський. Видала сю книжку „Українська Книгарня“. Ф. Доячека у Вінніпегу в році 1928.

I.

Рік 1534. Мешканці містечка Сен-Мальо, яке лежить на північно-зах. побережжю Франції, вийшли всі до пристані. Одні, щоб попрощати сміливих моряків-рибалок, котрі, як що року, вибиралися тепер кораблями на риболовлю аж до побережжя Новофунляндії. В першу чергу була тут рідня цих сміливців та їх близькі знайомі. Однак було й чимало таких, що прийшли тут таки так із цікавості. Рибальські кораблі вплили до пристані. Юрба на побережжі привитала їх живими та грімкими окликами.

Між цими, що прийшли з цікавості, був і адмірал Шабо де Брієн. Він завжди дуже цікавився далекими виправами французьких моряків. Тепер звернув він увагу на судно, що плило попереду. Командував ним молодий моряк із виду, розумний та рішучий.

— Як зоветься провідник виправи? — спитав адмірал посадника міста, що стояв біля нього.

— Яків Картіє — відповів посадник — син тутешнього рибалки. Це дуже відважний і сміливий моряк. При батькові змалку запізнався він добре із морем і тепер ніхто краще від нього не вміє керувати кораблем та приготувити виправу.

— Я бажав би з ним поговорити — сказав адмірал; він може дуже прислужитися нашому королеви Францови I. й загалом Франції.

Посадник велів попросити Картієра й заліз-
го з адміралом.

Адмірал випитувався Картієра про його ви-
прави та морські пригоди, а вкінці сказав, що
представить його королеви Францови І. Від додер-

жав слова. Небаром таки вибрався враз із Картієром у Париж і повів його до короля.

Король прийняв їх дуже прихильно та спитав Картієра:

— То це ви бажаєте здобути для Франції нові землі в Америці?

— Так, Ваша Величносте, великі здобутки можна придбати там за Атлантийським Океаном. Частенько в моїх подорожах думав я над тим, що колиб у мене було пригоже судно, яке моглоб видержати довгу й далеку плавбу, пустивсяб я на Захід і може найшов би цей казочний проїзд на північному-заході, що веде до Китаю та до Індій.

— Значить, ви вірите, що є такий проїзд?

— Вірю сильно, Ваша Величносте й хочу найти його.

— Ви рішучий муж і це подобається мені! А всеж таки багато моїх визначних моряків шукало цього проходу й не мали вони щастя. Навіть один із них, Верацано, погиб у цих диких, ледяних сторонах.

— Ваша Величносте, ці моряки вірні й повні хоробрости, та вони мені показали дорогу — відповів Яків Картіє. — Я сподіюся бути щасливий, бо поїду вказаним ними шляхом.

— Гаразд! Я маю довіря до вас, бо знаю, що ви моряк і зручний і сміливий. Даю вам два кораблі. Ви вирудите їх по вашій волі й рушайте з Богом в дорогу як найскоріше.

II.

Землі, що до них вибирався Яків Картіє, не були зівсім незнані європейським мореплавцям. Вже з початком XVI ст. в 1506 р. один із цих смі-

ливих моряків, що їх риболовля й замилювання в пригодах гонили на Захід, заплив був до гирла ріки св. Лаврентія. Це був Іван Деніс. Він нарисовав карту цих околиць, що межують із Новофунляндією й лежать над гирлом великої канадійської ріки. І хоч ця карта й недокладна, та дуже знадобилася була мореплавцям, що вибралися туди вже по Денісови.

В один або два роки опісля, власник кораблів із Діспа, — Анго, вирушив корабель і вибрався в долишній біг ріки св. Лаврентія та заснував там невеличку норманську кольонію, що зроста дуже скоро. Інші мореплавці, головні з Бретанії, це були ловці доршів на лавицях Новофунляндії.

Французький король Франц І. сильно цікавився тими відкриттями. Та він мав усе на оці проїзд із Європи до Китаю та до Індій на північний-захід. Він сподівався, що колиб найшли цей проїзд, то це скоротило би таку довгу дорогу, яка вела попри ріг Доброї Надії. Бажав він також в разі війни виминати шляхи фльоти англійської, еспанської та португальської. Не уявляв собі одначе майже непереможних небезпек, що ними загрожують полярні моря.

З цією метою поручив Франц І. в 1524 році Фльорентійцеві Верацанови робити пошукування в Північній Америці. Кораблі, що король дав їх Верацанови, оплили північний-схід Америки. Це він надав просторій і багатій країні, що її перепливає ріка св. Лаврентія, назву Нової Франції. Аж геть пізніше назвали її Канадою.

Відки взялася ця назва? Це питання розбирали вже частенько й вирішували ріжно. Одні

кажуть, що назва Канада походить від звороту „Каната“, що значить: „це ніщо“! Цього звороту вживають Індіане постійно в розмові й перші поселенці взяли його за назву країни. Інші думають, що Еспанці, які прийшли в Канаду під кінець XV ст. із наміром шукати тут золота, не нашли ніщо крім дикої холодної країни й закликали: „Аканада“! (Тут нема нічого).

Інший письменник каже, що слово Канада означає долину, багату в ріки, як воно справді є з великою кітловиною ріки св. Лаврентія.

Та якби там воно не було, назва Канада вдержалася й означає тепер справді одну з найбагатших і найбільш цвітучих країн світа.

III.

Усі ті пошукування, аж до початків XVI ст., довели тільки до пізнання східнього побережжя Канади. Та ніюдин мореплавець не зважився заглянути в глибину країни й не уявляв собі навіть багатства та простору цієї великої країни.

Дійсно відкрив Канаду доперва Яків Картіє.

Король Франц I. дав йому, як уже знаємо, два кораблі, добре виряджені. Залога кожного з них складалася з трицять моряків. Всіх дібрав собі Картіє зпоміж Сен Мальонців і всі вони сміливі та досвідні в плаванні по Північному морі.

20. квітня 1534 року в місті Сен-Мальо було неабияке свято. Величезні юрби народу вийшли до пристані, щоб попрощати цих, що відїздили виставлятися на великі небезпеки, щоби збогатити Францію новими землями. Сен-Мальонці були тут більше заінтересовані з огляду на риболовлю, що творила їх багатство. Вони боялися, щоб Англійці

не поспішилися й не захопили цього американського побережа, де така сила доршів.

Усі кораблі в пристані були прикрашені королівськими барвами. Адмірал Карло де Муї деля Мейрей переїздив з ними попри кораблі Картієра й так віддав їм честь та попрощав від імени короля. А всі зібрані вимахували хустинками та грімко бажали щастя сміливцям.

— Як можна не набрати відваги й надії — закликав Яків Картіє — коли забираєш зі собою тільки палких побажань свояків і приятелів? Вперед, для короля й для Франції!

Небаром два кораблі зникли в морській мряці, керуючися просто до Новофунляндської землі.

Плавбі сприяла чарівна погода й 10. травня Яків Картіє причалив до східнього побережа Новофунляндії. Та він знав уже цю країну й дав приказ керманичеви звернути на північ.

Це була дорога невідома, та небаром кораблі попали в середину крижаних гір, таких велитенських, що могли роздавити кораблі. Моряки, які не бачили ще такого видовища, дріжали з жаху.

— Капітане, казали вони, ми просимо вас, заверніть на південь, ми пропадемо розторощені цими крижаними горами!

Яків Картіє розумів небезпеку, що грозила його горіховим лушпинкам, коли вони зударяться з одним із цих ледяних великанів. Він скликав старшин на раду.

— Я хотів бачити — сказав він їм — які відкриття можемо зробити на цьому побережжі, та бачу, що наші кораблі за слабкі, щоб ними можна пробувати проїзду поміж ці леди. Думаю та-

кож, що в цьому напрямі нема ніякої землі, яку варта би здобути для нашого короля. Тому вертаймо до земель, котру ми вже пізнали.

І оба кораблі завернули на південь. Вони оплили Новофунляндію й Яків Картіє пізнав, що земля, котру перше вважали частиною суші, це острів. Дісталися вкінці в залив, що його беріг був зарослий деревами й зеленю.

— Ось, чарівна країна! — сказав Картіє — й, як здається, густо заселена.

І справді чимала юрба Індіян прибігла над беріг, завважавши оба кораблі. Між Індіянами видно було двох мужів, а з їх білих лиць і з їх постав легко можна було здогадатися, що вони Європейці. Вони, як здавалося, спершу хотіли скритися та потім підійшли до кораблів і впали на вколішки, мов хотіли просити чогось.

— Це без сумніву моряки, що їх корабель розбився край цього невідомого побережа — сказав Яків Картіє. — Приведіть їх до мене, хочу з ними побалакати.

А оба чужинці дріжали з жаху всім тілом.

— Хто ви? — спитав їх Картіє.

— Ми Еспанці! — відповів старший чужинець.

— Ваш корабель без сумніву розбився при цьому побережі в часі бурі? Та не журіться, я візьму вас на корабель і відвезу до Європи.

На ці слова обох Еспанців обхопив жах.

— Ні, ні! — закликали вони — нам добре тутечки. Ми не хочемо, щоб ви нас забирали.

— А як ні, то ні! — відповів Картіє. Я вас силою не буду брати. Лишіться серед цих дикунів, коли їх життя вам понутру. Я від вас не жа-

даю ніщо більше, тільки щоб ви вплинули на цих дикунів, щоб вони приязно відносилися до нас.

— Коли не хочете брати нас насильно зі собою — сказав старший Еспанець — то я виявлю вам, як ми попалися тутечки на цей острів і ви зрозумієте, чого ваше прибуття так стрівожило нас.

І він став оповідати :

Тому кілька років причалив еспанський корабель до цих берегів, щоб оглянути острів та пересвідчитися, чи він надається на поселення.

Тимчасом ледяні гори оточили нас і ми найшлися їх бранцями в цьому заливі. Харчів було щораз менше. Лови й риболовля не вистарчали нам, а крім цього поширювалися між нами недуги. Коли весною леди стали танути та звільнили наші кораблі, дав капітан приказ плисти на північ.

Залога була вже дуже розярена. — Ми не підніmemo якора! — казали моряки — хіба на це, щоб вертати в рідну землю. Не хочемо наражуватися на нові небезпеки та зносити такі страшні терпіння!

— Піднімайте якір! — кричав капітан — я приказую вам! У напрямку на північ! — Ні, ні! — відповіли моряки, що збилися на мості — ми поїдемо тільки на південь!

— Ви забуваєте, що я ваш начальник і що ви наражуєтеся на гостру кару!

— Ми не боїмося вас! Геть із капітаном!

Бунтарі звязали капітана та готовилися вже вбити його.

Та кількох змилося над капітаном.

— Замість убивати, лишімо його тут із цими, що схочуть остати з ним.

Цей поради послухали всі. Вкинули капітана в шалюпу, дали туди трохи харчів, зброю та стрілива і спустили шалюпу між ледяні гори. Що корабель, на якому ми остали, не мав уже досвідного начальника, щоб уміло кермував ним, то ним

несло куди попало. Кидали ним бурі й розбили н цьому дикому побережжі. Всі наші товариші погибли. Остали в живих тільки ми два серед цих Індіян.

— Ви досить витерпіли й я не хочу вас карати за вашу провину — сказав на це Яків Картіс. Я хочу взяти в посідання цей острів на ймення короля Франції. Приречіть мені признати й поважати його власть.

— Ми прирікаємо вам! — відповіли Еспанці.

Сміливі Мальонці зійшли з обох кораблів і взялися виготовляти високий деревляний хрест. Високий він був на трийцять стіп. До хреста прибили щит із трьома лілеями*) і прикрасили прапорами. Вкопали його край заливу. Піднесення хреста повитали моряки окликами:

— Хай живе король Франції!

Начальникам Індіан роздали різні дарунки. Вони прирекли шанувати хрест. Ось так Французи взяли вперше в посідання канадійські землі.

IV.

По цьому торжестві Яків Картіс, тому, що йшло до зими й він не хотів, щоби ледові гори замкнули йому дорогу, дав приказ вертати до Франції. Дня 5. вересня 1534 р. прибув він у Сен-Мальо.

Подорож там і назад трівала понад п'ять місяців.

Зараз поїхав у Париж, щоби здати королеви звідомлення зі своєї подорожи.

— Ваша Величносте! — сказав Яків Картіс — я ще не зробив великих відкрить, лиш взяв у посідання, на ймення Вашої Величности, східне побережа Канади й вивісив там королівське знамя.

*) Три лілеї — це був герб (знак) французьких королів.

— Я вдоволений із вашої служби, — відповів король — і хочу дати вам нагороду, бо на неї ви вповні заслужили собі. Чого бажаєте? Я сповню все, про що будете просити. Отже говоріть — я слухаю!

— Моє одиноке бажання — відповів Яків Картіє — щоби Ваша Величність дозволили мені вибратися на нову виправу, бо хочу закріпити

вашу повагу в землі, що я її звидів, а при тім пошукати нових земель для Франції.

— Ніяке бажання не може бути мені миліше, сказав король. Я іменую вас капітаном і королівським керманичем і віддам до вашого розпоряду стільки кораблів, кілько вам буде потрібно.

— Щоб осягнути мету, вистане мені три кораблі.

— Тож виберіть собі з моєї фльоти такі, як вам підхожі.

На основі цього дозволу Яків Картіє вибрав собі три кораблі різної величини. Він назвав їх: „Великий Горностай“, „Малий Горностай“ і „Меткий“.

Багато молодих паничів старалося взяти участь у цій виправі, так, що лишалося йому тільки вибирати.

— Не представляйте собі — сказав Картіє цим, що просили, щоб їх узяв зі собою — що ми їдемо на пир. Наша подорож готувить нам чимало трудів і перепон та небезпек. Я можу брати на виправу тільки цих, що готові видержати найбільші труди й недостачі.

— З вами не боїмося нічого, відповіли вельможі. Ми хочемо спільно взяти участь у здобуттю нового світа й мати честь служити під вашими наказами королеви та Франції.

Велике було одушевлення. Дня 19 травня 1535 мешканці Сен-Мальо знову найшлися в пристані, щоб бути при відїзді невеличкої фльотилі. Сам єпископ поблагословив на дорогу сміливих очайдухів.

Море було неспокійне. Нагальна буря роз-

ділила три кораблі. Яків Картіє, що був на „Великому Горностаї“, трівожився дуже :

— Де ділися наші товариші? — говорив він, разураз розглядаючись по морі вкритому мряками.

Казав шукати за ними в різних напрямках. Та втративши надію, що зустрінеться з „Малим Горностаєм“ і з „Метким“, пустився плисти далше до Нової Фунлядії. Здогадувався, що чей туди поплинуть і два інші кораблі. Коли з півночі наближувалися вже до цього острова, керманич закликав нараз:

— Два вітрильники на овиді!

Яків Картіє вибіг на місток, пізнав два свої кораблі й догонив їх недалеко острова Бель Іль (Гарний Острів). Плавба тривала два місяці. Відвідавши місця, що їх відкрив був за першим разом, він завернув у гирло ріки св. Лаврентія, широке як морська віднога. Проїхавши повз чималий острів, що він його назвав „Лясомпсіон“ (Успення Преч. Діви), а який тепер зоветься Антікості, опинився край широкого заливу, що входив далеко в землю західнього берега.

— Чи не буде це — подумав Картіє — візд у пролив, що дасть нам змогу дістатися до Індій та до Китаю?

Індіане збіглися на побереже, щоби приглянутися, як пливуть ці великі кораблі. Невеличкими дарунками, як от: зеркальцями, сокирками, куснями заліза, — Картіє спонукав їх, що вони ввійшли на його корабель і тут міг їх дещо розпитати.

— Чи цей залив глибокий? — питав він у них.

— Це не залив, це велика ріка, що ми її зовемо Гошляга.

— Чи тягнеться вона далеко?

— Вона тягнеться так далеко, аж ген тамечки на захід, що ніхто з нас не дійшов іще до її джерела.

— То ще цею рікою не плив ні один такий корабель, як отсі? — питав Картіє.

— Ми ще таких не бачили й наші батьки не оповідали нам, щоб колинебудь бачили такі великі судна.

Яків Картіє зрадив дуже, коли довідався ось-так, що цієї величавої ріки не оглядав ще ніюдин Європейець.

— Це, що ці Індіїці називають рікою, це буде без сумніву протока, що тягнеться аж до Великого Океану. Що досі ще ніюдин Європейець не бачив її, то виходить, що ми перші пропливемо туди. — Ми поїдемо з вами, аж до кінця! — відповіли моряки.

Яків Картіє дав приказ вїхати в ріку. Та відразу мусів зазнати перепон, що їх не передбачив. А робив ці перепони начальник Ірокезів Донакуна, який панував у тій країні над рікою св. Лаврентія. Його столиця звалася Гошляга. Вона лежала на цьому самому місці, де сьогодні є велике й гарне місто Монтреаль.

Начальник Ірокезів пішов на корабель Якова Картіє та старався всіми способами відмовити Французів плисти горі рікою. Він боявся, що вони схочуть зайняти його столицю.

Двох молодих Індіян, — що їх Картіє забрав був у Францію в часі своєї першої виправи, а тепер привіз назад у Канаду, — служили йому за торговачів у цих переговорах із Донакуною.

— Ми прийняли вас приязно — говорив До-
накуна — бо знаємо, що ви наших молодих бра-
тів, яких возили в свої далекі землі, прийня-
ли гарно й поводитися з ними по доброму. Тож
не закаламучуйте нашої приязни старанням, проти
нашої волі, плисти рікою, що належить до нас.

— Чогож хочеш нам перепиняти плисти на
захід? — спитав капітан.

— Бо не бажаємо, щоб ви наражувалися на
страшенні небезпеки. Ця ріка повна підводних
скель, об які ваші кораблі порозбиваються. Береги
ріки пусті й неуправлені й ви будете терпіти
голод. Ліси, що ними пропливає ріка, повні хи-
жих звірів, що вас пожеруть. Дальше не знайдете
ніщо крім долин, покритих снігами та ледами.
Тож вертайтеся в свою землю; це буде мудріше!

Та все це говорення не злякало сміливого
Сенмальонця.

— Ця ріка, що як ти кажеш така небезпеч-
на — відповів він — ніщо в порівнанні з морем,
яке ми проїхали, щоби дістатися тут. Нас не
лякають ні голод, ні хижі звірі, ні леди. Мій король
дав мені приказ іти по можності як найдальше
й шукати нових земель. Тож ми рушаємо дальше
й дійдемо аж до кінця Гошляги.

Ці слова стрівожили дуже начальника Іроке-
зів. Він бачив уже „бліді лиця“ в своїй столиці.
Він негайно скликав раду старших, щоб помірку-
вати над способами, як позбутися Якова Картіс
та його кораблів.

— Ми не можемо вжити сили проти них —
сказав він — бо в них є сильна зброя, що мече
вогнем, яка скоро знищилаб наші вігвами (намети).

— Тож ужймо підступу, радив один старець і киньмо страх на їх серця й так вони відійдуть відсіля без боротьби тай не повернуть більше!

Ця думка подобалася Донакуні. Він рішився наслати жаж на Французів.

Одного дня капітан і товариші побачили на

ріці судно з трьома людьми прибраними чудернацько. Лиця в них були помальовані на чорно, а на головах мали довжезні роги. Зодягнені були в шкіри хижих звірів. Коли їх судно підплило до кораблів, один із цих „чортів“ виступив наперед і став грімко говорити та показувати на ріку й на беріг, покритий глядачами.

Французи бавилися знаменито всім цим видовищем і насміхалися з Індіян, що тимчасом вийшли на беріг та завернули в недалекий ліс, а за ними юрба. Там почали знову щось довго балакати й старалися робити найбільш чудернацькі скоки. Тодіж Донакуна подався до Якова Картієра з визначними Індіянами. До них прилучилося й двох товмачів. Він кинувся капітанови до ніг та зітхав важко.

— Що з тобою — спитав Картіє — приносиш мені які недобрі вісти?

— Егеж, егеж, дуже лихі! — відповів начальник Індіян.

— Щож таке сталося? — спитав Картіє.

— Ти бачив цих трьох духів, що явилися між нами? Це висланники Великого Духа Кудрані. Вони прийшли сповістити нас, що в горі ріки такі сніги й леди, що хто зваживсяб піти туди, згине.

— Твій бог Кудрані — відповів Яків Картіє — не знає, що говорить. Наш Бог могутніший. Він прирік нам, коли ми виїжджали з нашої країни, взяти нас у свою опіку й дати нам гарну погоду в нашій подорожі. Ці два молоді Індіяне, що їздили з нами до Франції, бачили цього найвищого слугу Бога й торжества, серед яких він благословив нас у часі нашого відїзду.

— Це правда ! — сказали оба товмачі, що бачили величавий відїзд із Сен-Мальо, де єпископ і священники благословили кораблі перед відїздом.

— Отже бачиш, Донакуно, що твій бог не може нам вдіяти ніщо. Ми поїдемо Гошлягою так далеко, як захочемо.

Начальник Ірокезів, пересвідчившись, що всякий спротив не здасться нінащо, заявив готовість підчинитися приказам Якова Картієра й усі Індіане зійшлися на беріг праштати відплив трьох кораблів. Серед радісних скликів, співів і танців цеї дикої товпи, кораблі підняли якори й поплили на захід. Донакуна сам став за керманича й посаджений на переді „Великого Горностая“ провадив Французів почерез закрути цеї величньої ріки, яка пливе чарівними землями.

Ріка св. Лаврентія це одна з найкращих рік на світі. Вона сплавна для найбільших кораблів аж до місця, де багато пізніше побудували місто Квібек, то є на довжині яких шістьсот кільометрів. Дальше, аж по Монтреаль, ще можуть легко плисти великі кораблі, та відсіля вже чималі перепони, небезпечні водопади творили непрохідну запору. Сьогодні виминають ці перепони при помочі каналів, що дають змогу кораблям плисти просто з Атлянтійського океану аж до озера Онтеріо, а відтак аж на кінець країни великих озер, що звуться: Ірі, Гурон, Мічіген та Горішне.

Цей величезний річний шлях, довжиною на 2700 кільометрів, відкритий Яковом Картієром, подібний при гирлі справді на морський рукав, та дальше він, почавши від Квібеку, звужується

постепенно, хоч все таки широкий ще на кілька кільометрів.

Сенмальонський капітан, — якому Донакуна говорив без упину, щоби спинив плавбу — задержав кораблі там, де вливається ріка, що він її назвав Сент Кроа (Св. Хрест), а яка тепер називається Сен-Шарль. Це місце вважав він відповідним на будову невеличкого форту, якого велів пильнувати кільком морякам. Він лишив тут „Великого й Малаго Горностая“ і дальше поплив „Метким“, забравши зі собою й Донакуну. Він сидів на мості корабля й раз у раз уважно глядів на береги ріки. Нараз він підвівся ввесь зворушений і показав на лівому березі горбок, забудований численними хатами та закликав:

— Ось Гошляга!

На горбку видніло місто зовсім кругле, обведене високим тином у три ряди.

Яків Картіє глядів із зачудуванням на горбок і на місто на ньому.

Він вийшов із корабля та подався на гору з корабельними старшинами й був очарований красою величавого краєвиду. Подивляли безмежну ріку, гори та ліси, що простягалися в непроглядну далечінь.

— Цей вид чудовий! — закликав Яків Картіє — далєбі, цей горб заслугує на назву „Королівської Гори“. І може таки колись на його узбіччу повстане столиця!

Це пророцтво Картієра справді сповнилося. Бо дійсно на цьому горбі побудували пізніше місто Монтреаль, найзначніше місто Канади. Щойно в 1640 р. одна монахиня, сестра Буржуа та

кількох французських священників, поселилися на місці Гошляги, столиці індіанського начальника Донакуни. Поволі оселя зростала. Монреаль заселявся французькими пришельцями, хоч Ірокези зводили з ними разураз завзяті бої.

Від прибуття Якова Картієра в Гошлягу, начальник Індіан старався робити труднощі Французам. Він старався скрити свої наміри й обманути капітана влєсливістю та фальшивими прирєченнями.

— Мої друзі! — сказав Яків Картіє товаришам — ми добре сповнили поручення, що його нам дав король. Плисти далше під цю хвилю в невідомі країни, булòб небезпечно, бо ми окружені підступними й хитрими ворогами. Тож вернемо до наших кораблів й попливемо назад до Франції.

Коли Яків Картіє вернувся у форт Св. Хрєста, де був лишив кораблі, застав Індіан куди бїльше ворожо настроєних. Він здогадався, що начальник Ірокезів прислав туди людей із Гошляги, які мали підготувати напад на Французів.

Одного дня, один із двох товмачів, що їздили з ним до Франції, зявився у Картієра тай каже:

— Капітане, не довіряй Донакуні!

— Як хочеш, щоб я повірив тобі? — відповів Яків Картіє. Хіба ти не покинув нас і не став на боці Донакуни?

— Я вдавав, що покинув вас — відповів товмач — бо я хотів оженитися з одною з дочок Донакуни, та він відкинув моє сватання з погордою. Тому я хочу пїмститися й виявити тобі все, що він готує проти тебе й проти твоїх то-

варишів. Індіанин оповів капітанови коротко Донакуніні підступи та напади, що він підготовлював їх. Яків Картіє, що за згодою своїх старшин задумав вернутися в Гошлягу весною, рішився зимувати невподалік форту Св. Хреста без огляду на загрози Ірокезів і тому приказав обкопати форт широким і глибоким ровом та збудувати звідний міст.

Індіане, хоч і підготовляли підступи та засідки на Французів, покищо не чіпали їх. Та прийшлося зазнати чимало від строгого підсоння. Гори снігу й леду окружили кораблі такою масою, що їх важко було відрізнити на березі ріки.

— Ось, закликав Донакуна, пімста нашого бога Кудрані! Він добре заповів цю сніговицю і його могутність більша як могутність вашого Бога. Горе вам, коли не вернетесь в свою країну!

Дикуни, переодягнені за чортяк разураз показували руками на кучугури снігу й грозили кораблям. Воно булоб викликало хіба тільки сміх із цих машкар, колиб Французів не прибила була недуга. Положення їх було дуже невеселе. Картіє не знав цеї недуги, що їх десяткувала. А це була цинга (шкорбут), або — як її звуть у нас — гнилець. Ця недуга робила страшні спустошення. Між людьми Картієра не було вже ніодного, що не був би недужий. А снігу накопичувалося довкруги кораблів усе більше й більше, так, що він сягав уже вище кораблів. Яків Картіє одинокий держався добре та старався всіми способами піддержати духа своїх тозаришів.

Одного дня в місяці квітні він сам вийшов із форту й не зважаючи на погрози Індіан, подався прибити ікону Пречистої Діви на одному

з дерев, що було віддалене на вистріл з лука. І на другий день, у неділю, вийшла вся залога й відбувала процесію довкола цього дерева та співала благальні пісні й молитви. Індіане, збен-тежені такою відвагою Французів, не зважилися нападати на них.

Саме в тім часі один із двох товмачів використав процесію, вибіг із форту та скрився в лісі. І його досягла недуга й усі думали, що жах був причиною його втечі.

По кількох тижнях уже й перестали говори-ти про нього. Всі були переконані, що він загинув у лісі.

Аж одного дня, коли Яків Картіє розглядався з висоти свого корабля, завважав він одного Інді-янина, що при вході до форту боровся з купою Ірокезів. Ірокезами проводив Донакуна. Вони ста-ралися не пустити цього Індіянина до гострокілля укріплень.

— Чи це не товмач, що втік був у день процесії? — спитав Картіє, а один старшина, що стояв біля нього, притакнув:

— А вжеж, капітане, я пізнаю його!

— Коли він хоче дістатися до форту, то це значить, що він приносить нам якісь новини. Треба нам увільнити його від напасників.

Він закликав грімко:

— До мене двох людей!

І враз із двома здоровими ще моряками кинувся він між Індіан. Порозтручував їх ударами кулаків і ніг, схопив молодого товмача, втягнув його до форту та зачинив ворота. Потім повів його на чердак „Великого Горностая“.

— Чого ти втік? — запитав Картіє молодого Ірокеза.

А цей упав йому до ніг.

— Це для вас — сказав він. Це на те, щоб ратувати вас, я утік з вашого фарту.

— Говори!

— Я хотів довідатися від індіанських чарівників про недугу, яка навістила була мене. Щоб здобути їх довіря, я виявив їм слабі місця ваших укріплень. І тому вони так завзято напали на вас. Та вони мене вилікували і я зараз пригадав собі вашу доброту й хотів дістатися до вас назад та принести вам лік чарівників. Та Донакуна не довіряв мені й тому старався не впустити мене сюди.

— Значить, ти знаєш лік на недугу, яка нас так нищить?

— Егеж, знаю! І тому, що ви боронили мене перед Донакуною, я вратую життя вам усім.

Молодий товмач говорив так певно й переконуюче, що недужі відчували, як у їх серцях будиться надія.

— Де цей лік, про який ти нам говориш? — спитав капітан товмача. — Скажи нам зараз, щоб ми могли ратувати недужих.

— Цей лік роблять із кори одного дерева — відповів товмач. Напар із цьогі кори, поборює недугу відрау. Ось тамечки саме це дерево, що мені вказали чарівники. Це є те дерево, що росте невподалік фарту й на яке ви прибили ікону в день процесії. (Була це т. зв. біла сосна).

Щоби негайно переконатися, чи правду говорить цей Індіанин, Картіє велів здерти трохи кори з цього дерева та зробити напар.

Та серед недужих збудилося побоювання.

— Цей Індіанин вже зрадив нас! — казали вони. Хто запевнить, що цей напиток це не лік, а отрута? Треба буде наперед впевнитися!

Капітан узяв одну чарку повну цього напитку й хотів перший випити. Та одиі зі старшини узяв йому чарку з рук і душком випив її.

— Що ви зробили? — закликав Яків Картіє.

— Коли цей напитек отрута — відповів моряк, — то радше, нехай я пропаду, бо смерть нашого капітана булаб загибіллю для нас усіх!

Цей благородний відрух викликав у всіх Французів глибоке зворушення. І можемо здогадуватися, з якою то нетерплячкою дожидали всі висліду цього геройського вчинку. По кількох годинах старшина почувався багато краще. Приходив до здоровля. Значиться, лік був знаменитий і товмач говорив правду.

Капітан приказав здерти з дерева всю кору. І завдяки напарови з цеї кори вся залага небаром повернула до здоровля.

Коли весна стопила сніги й увільнила ріки з ледяних оков, став Яків Картіє готувитися до повороту до Франції. Та перше бажав наново закріпити здобуття країни для Франції.

Для цього влаштовано торжественну церемонію. На березі ріки св. Лаврентія здвигнули Французи високий хрест зі щитом, на якому був такий напис латинською мовою: Франц I., Божою Милостію Король Франції, тут панує.

Донакуна і його перші старшини були приявні на цьому перейняттю в посідання Канади. Яків Картіє потім забрав їх силою на „Великого Горностая“, не на те, щоби мститися на них, тільки на це, щоб король ням віру його звідомленню з виправи.

Кораблі рушили відтак у напрямі Новофунляндії і вернули до Сен-Мальо. Ця виправа приспорила Франції розлогі краї, якими могла гордитися.

Коли Яків Картіє повернув у Францію, велася війна між Францом I. і Карлом V.*), тому то нові відкриття в Канаді не здобули собі такої уваги як попередні. Та коли прийшло до замирення, король задумав у 1540 р. вислати нову виправу до берегів ріки св. Лаврентія. Він передав на ту ціль Яковови Картієрови п'ять кораблів.

В цьому ж часі Франц I. рішився заснувати в Канаді французьку кольонію. Він заіменував віцекоролем (намісником) цієї кольонії барона Франца де ля Рок з Робервалю.

Яків Картіє поплив наперед, узявши на своїх п'ять кораблів біля сотні переселенців, самих проїдисвітів та лиходіїв, що сподівалися втекти перед справедливістю, осівши в новій землі. Та залога кораблів складалася в частині з учасників перших виправ Якова Картієра.

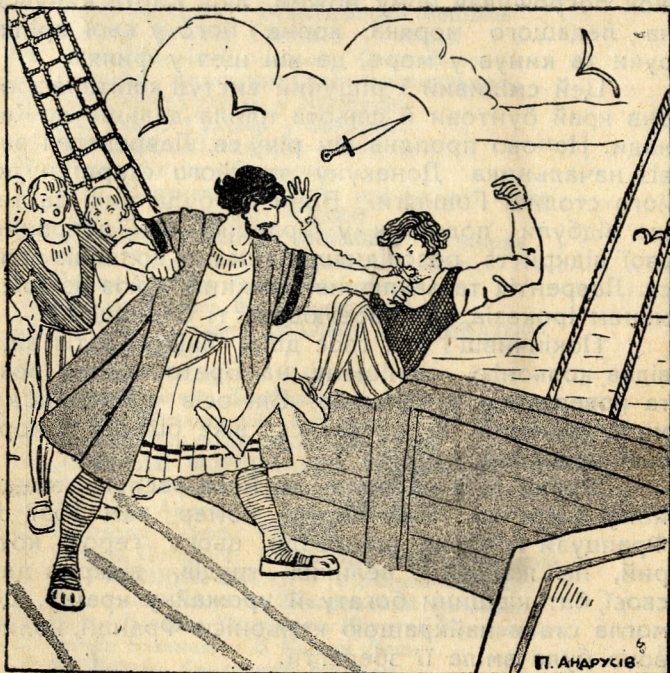
Між переселенцям був колишній моряк, викинений уже з усіх кораблів, людина повна ненависти та бути, все готова бунтуватися проти своїх зверхників. Його мрією було захопити один корабель та осісти враз із приятелями в країні, яка буде йому найбільше до вподоби.

Коли бурі, такі часті біля Новофунляндії, захопили Картієрову флоту, кораблі відстали один від одного. Моряк-бунтар хотів використати ту нагоду. Треба нам — говорив він своїм товаришам — увільнитися від цих, що тут приказують і які хочуть запроторити вас в околицю, що її самі виберуть. Я знаю добре, що вони вас везуть

*) Карло V. від 1516 король Еспанії, від 1519 цісар Німеччини, зрікся трону в 1555 р., помер в 1558 р.

у країну бур. А я поведу вас у країну, де будете
свобідні та знайдете багатства й розкоші!

Більшість переселенців далася намовити під-
бурюваннями того поганого чоловіка. Бунт, погро-

зи та оклики „смерть“ — піднесли на капітана. Капітан виступив сміливо й відважно проти бунтарів. Його моряки й кількох розумних переселен-

ців станули по його боці. Він рішив покарати без милосердя головного бунтаря, що міг довести до загибелі фльоту й ціле підприємства, яке король поручив був Картієрови.

Коли бунтарі наступали на нього, а їх ватажок погрожував йому ножем, Яків Картіє кинувся на ледащого моряка, хопив його у свої кріпкі руки та кинув у море, де він щез у філях.

Цей сміливий і рішучий виступ капітана зробив край бунтову й фльота плила дальше до Канади. Наново проплив він ріку св. Лаврентія і завіз начальника Донакуну та його старшин до його столиці Гошляги. Вони не були лихі за те, що відбули подорож у Францію. Він доповнив свої відкриття, розслідивши чимало допливів ріки св. Лаврентія та заключив важний союз із племенем Ірокезів, що заселявало ті околиці.

Покінчивши так своє діло, Яків Картіє відвідав кольонію, поміщену на Бретонському розі та повернувся у Францію. Він осів у родинному місті, рішений не пускатися вже більше в морські подорожі.

Франц I., в нагороду за його заслуги, надав йому боярство. Яків Картіє помер там 1557 р. Французи глибоко шанували цього героя, котрий, не жаліючи великих трудів, відкрив для своєї батьківщини багату й урожайну країну, що могла стати найкращою кольонією Франції, колиб вона була вміла її зберегти.

К І Н Е Ц Ь.

89. Марія Загірна: Василько й Івасик	50
90. М. А. Соловєва-Несмєлова: Пожалували за пізно	40
91. Святослав Лакуста: Два горбаті	40
92. Микола Шугаєвський: Різдвяна казка	60
93. Вільгельм Буш: Уперте теля	50
94. О. Олесь: Лисичка, котик і півник	40
95. „КАЗКИ 1001 НОЧІ“ збірка	1,80
96. Вільгельм Буш: Збиточки у ванні	25
97. Микола Шугаєвський: Живі ляльки	90
98. Данель Дефо: Робінзон Крузо	1,80
99. Антін Лотоцький: Ведмедівська попівна	40
100. КАЗКИ БРАТІВ ГРИММІВ — збірка	—
101. Марія Козорів-Бариякова: Свято Матери	60
102. Ганс Хр. Андерсен: Свинопас-князенко	75
103. Дж. Свіфт: Гулівер у Ліліпутів	1,20
104. Дж. Свіфт: Гулівер у Велетнів	1,20
105. КОРЕАНСЬКІ КАЗКИ — збірка	50
106. Ред'яд Кіплінг: Слонятко	20
107. Юра Шкрумеляк: Історія про малого Мука	75
108. Ганс Хр. Андерсен: КАЗКИ	—
109. „НА ШЕВЧЕНКОВІ РОКОВИНИ“ — збірка	—
110. Антін Лотоцький: Відкриття Канади	50
111. Ред'яд Кіплінг: Ріккі-тіккі-таві	—
112. Едмонд Амісіс: Від Апенів по Анди	—
113. Михайло Таранько: „МАЛИЙ ДЕКЛЯМАТОР“	—
114. Езоп: БАЙКИ	—
115. Ганс Гр. Андерсен: Ялинка	—
116. Карло Евальд: Дошівниця і бузько	—
117. Богдан Заклинський: Емігрант	—
118. Анатоль Курдидик: Маленькі борщі	—
119. „ПРИГОДИ МОРЕПЛАВЦЯ СІНДБАДА“	—
120. Микола Погідний: Нечисті скарби	—
121. Ганс Хр. Андерсен: Дикі лебеді	30
122. Вільгельм Гауфф: КАЗКИ	—
123. Микола Погідний: Казка про гордого боярина	—
124. МОТОВЯЗНИК ГАСАН — з „Казок 1001 ночі“	40
125. Святослав Лакуста: Зачарований цвітник	30
126. Вуйко Влодко: Мандрівки Юрчика Кучерявого	—
127. Іванна Блажкевич: В Мамин День	80
128. Ю. Ігорків: Сердечний Віночок	1,50
129. Антін Лотоцький: В ніч св. Миколая	80
130. Дж. Свіфт: Гулівер у Лапутів	—
131. Дж. Свіфт: Гулівер у Гиржунів	—
132. Я. Вільшенко: Івась і Гануса	—

0,96 коп

РЛ 3643у

НАКЛАДНЯ

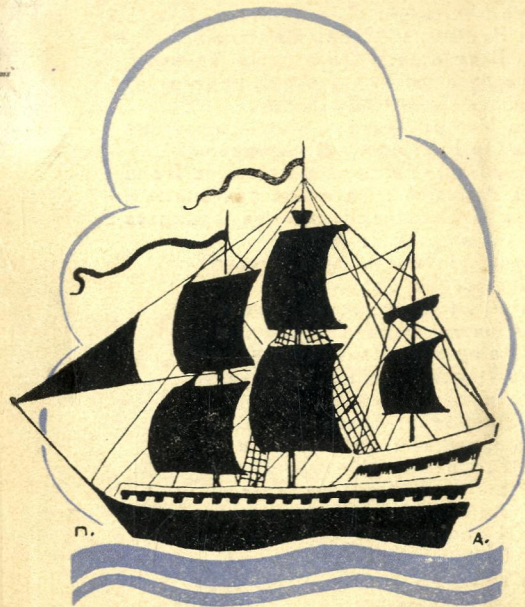

МИХАЙЛА
ТАРАНЬКА

у

5202/110

А. ЛОТОЦЬКИЙ

ВІДКРИТТЯ
КАНАДИ
В-ВО СВІТ ДИТИНИ